NCERT Archive

SOLUTIONS BOOK

CLASS 7

Sanskrit · Deepakam

CHAPTER 10

दशमः कः ?

Complete Exercise Solutions · सम्पूर्ण अभ्यास-समाधान

वयम् अभ्यासं कुर्मः | योग्यताविस्तरः | परियोजनाकार्यम्

Contents

Class 7 Sanskrit · Deepakam · Chapter 10 — दशमः कः ?

EX
वयम् अभ्यासं कुर्मः
7 questions · Q1 Q2 Q3 Q4 Q5 Q6 Q7
3

YV
योग्यताविस्तरः
1 activity · Q3
12

PR
परियोजनाकार्यम्
2 questions · Q1 Q2
13

NCERT Archive

Every question is followed by its answer. Question numbers above are clickable and the PDF bookmarks panel lets you jump to any exercise set or question.

The word-meaning table of the lesson (p. 108) already gives Hindi and English meanings; its column “मातृभाषया अर्थं लिखन्तु” is for each student’s own mother tongue.

हिन्दी : प्रत्येक प्रश्न के बाद उसका उत्तर दिया गया है। ऊपर प्रश्न-संख्याओं पर क्लिक करके सीधे वहाँ जाया जा सकता है। पाठ की शब्दार्थ-तालिका (पृ. 108) में हिन्दी और अंग्रेज़ी अर्थ पहले से दिए हैं; “मातृभाषया अर्थं लिखन्तु” स्तम्भ प्रत्येक विद्यार्थी की अपनी मातृभाषा के लिए है।

EX

CLASS 7 SANSKRIT · DEEPAKAM · CHAPTER 10

वयम् अभ्यासं कुर्मः

Solutions · 7 questions · समाधान · ७ प्रश्न

QUESTION 1 प्रश्न 1

१. कोष्ठकात् समीचीनम् उत्तरं चित्वा लिखन्तु—

(क) कति बालकाः स्नातुं गताः ? (पञ्च, द्वादश, दश)

(ख) कतमः बालकः नद्यां मग्नः इति निश्चयम् अकुर्वन् ? (प्रथमः, दशमः, पञ्चमः)

(ग) दशमः कः आसीत् ? (नायकः, पथिकः, नदी)

(घ) कः सम्यक् रूपेण बालकान् गणितवान् ? (नायकः, पथिकः, बालकः)

(ङ) बालकाः कां तीर्त्वा पारं गताः ? (पुष्करिणीम्, समुद्रम्, नदीम्)

ANSWER उत्तर

(क) दश

Ten · दस

p. 106 — “एकदा दश बालकाः स्नानाय नदीम् अगच्छन् ।”

(ख) दशमः

The tenth one · दसवाँ

p. 106 — “अतः ते निश्चयम् अकुर्वन् यत् दशमः नद्यां मग्नः ।”

(ग) नायकः

The leader · नायक (नेता)

p. 107 — “तदा पथिकः अवदत् – दशमः त्वम् असि इति ।” (the leader had forgotten to count himself)

(घ) पथिकः

The traveller · यात्री

p. 107 — “पथिकः तान् अगणयत् । तत्र दश बालकाः तु आसन् ।”

(ङ) नदीम्

The river · नदी को

p. 106 — “अपि सर्वे बालकाः नदीम् उत्तीर्णाः ?”

(क) दश · (ख) दशमः · (ग) नायकः · (घ) पथिकः · (ङ) नदीम्

QUESTION 2 प्रश्न 2

२. पाठस्य आधारेण एकवाक्येन प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखन्तु—

(क) दश बालकाः किमर्थं नदीम् अगच्छन् ?

(ख) नायकः किम् अपृच्छत् ?

(ग) बालकाः स्नानाय कुत्र अगच्छन् ?

(घ) बालकाः किं निश्चयम् अकुर्वन् ?

(ङ) बालकाः कथं गृहम् अगच्छन् ?

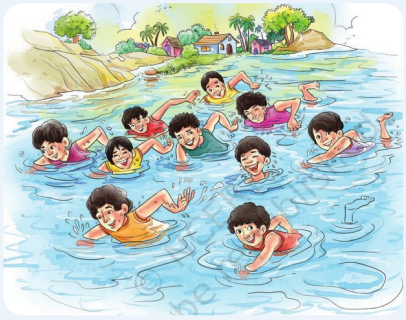

ANSWER उत्तर

(क) दश बालकाः **स्नानाय** नदीम् अगच्छन् ।

The ten boys went to the river for a bath.

हिन्दी : दस बालक नहाने के लिए नदी पर गए।

p. 106 — "एकदा दश बालकाः स्नानाय नदीम् अगच्छन्।"

(ख) नायकः अपृच्छत् यत् अपि सर्वे बालकाः **नदीम् उत्तीर्णाः** ?

The leader asked whether all the boys had crossed the river.

हिन्दी : नायक ने पूछा कि क्या सभी बालक नदी पार कर चुके हैं।

p. 106 — "अपि सर्वे बालकाः नदीम् उत्तीर्णाः ?"

(ग) बालकाः स्नानाय **नदीम्** अगच्छन् ।

The boys went to the river for bathing.

हिन्दी : बालक नहाने के लिए नदी पर गए।

p. 106 — "एकदा दश बालकाः स्नानाय नदीम् अगच्छन्।"

(घ) बालकाः निश्चयम् अकुर्वन् यत् **दशमः नद्यां मग्नः** ।

The boys concluded that the tenth boy had drowned in the river.

हिन्दी : बालकों ने निश्चय किया कि दसवाँ बालक नदी में डूब गया है।

p. 106 — "अतः ते निश्चयम् अकुर्वन् यत् दशमः नद्यां मग्नः।"

(ङ) बालकाः **मिलित्वा आनन्देन** गृहम् अगच्छन् ।

The boys went home together, happily.

हिन्दी : सब बालक मिलकर आनन्द से घर गए।

p. 107 — "ततः सर्वे मिलित्वा आनन्देन गृहम् अगच्छन्।"

QUESTION 3 प्रश्न 3

३. पट्टिकातः उचितं विशेषणपदं योजयित्वा वाक्यानि रचयन्तु—

अङ्गुलयः

प्रथमा द्वितीया तृतीया चतुर्थी पञ्चमी

(क) करे ..... अङ्गुलिः भवति तर्जनी ।

(ख) अनामिका ..... अङ्गुलिः भवति ।

(ग) करे ..... अङ्गुलिः भवति अङ्गुष्ठः ।

(घ) कनिष्ठिका ..... अङ्गुलिः भवति ।

(ङ) करे ..... अङ्गुलिः भवति मध्यमा ।

ANSWER उत्तर

(क) करे **द्वितीया** अङ्गुलिः भवति तर्जनी ।

On the hand, the second finger is the index finger.

हिन्दी : हाथ में दूसरी अङ्गुली तर्जनी होती है।

p. 109 — figure: "२. तर्जनी"

(ख) अनामिका **चतुर्थी** अङ्गुलिः भवति ।

The ring finger is the fourth finger.

हिन्दी : अनामिका चौथी अङ्गुली होती है।

p. 109 — figure: "४. अनामिका"

(ग) करे **प्रथमा** अङ्गुलिः भवति अङ्गुष्ठः ।

On the hand, the first finger is the thumb.

हिन्दी : हाथ में पहली अङ्गुली अँगूठा होती है।

p. 109 — figure: "१. अङ्गुष्ठः"

(घ) कनिष्ठिका **पञ्चमी** अङ्गुलिः भवति ।

The little finger is the fifth finger.

हिन्दी : कनिष्ठिका पाँचवीं अङ्गुली होती है।

p. 109 — figure: "५. कनिष्ठिका"

(ङ) करे **तृतीया** अङ्गुलिः भवति मध्यमा ।
On the hand, the third finger is the middle finger.
हिन्दी : हाथ में तीसरी अङ्गुली मध्यमा होती है ।
p. 109 — figure: "३. मध्यमा"

Rule: अङ्गुलिः is feminine, so the ordinal takes its feminine form — प्रथमा, द्वितीया, तृतीया, चतुर्थी, पञ्चमी.
हिन्दी : अङ्गुलिः स्त्रीलिङ्ग है, इसलिए पूरणवाचक शब्द भी स्त्रीलिङ्ग रूप में आते हैं (पृ. 108 — "अत्र इदम् अवधेयम्") ।

QUESTION 4 प्रश्न 4

४. पट्टिकां दृष्ट्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखन्तु—

सप्ताहः
प्रथमः दिवसः – रविवासरः
द्वितीयः दिवसः – सोमवासरः
तृतीयः दिवसः – मङ्गलवासरः
चतुर्थः दिवसः – बुधवासरः
पञ्चमः दिवसः – गुरुवासरः
षष्ठः दिवसः – शुक्रवासरः
सप्तमः दिवसः – शनिवासरः

(क) सप्ताहस्य प्रथमः दिवसः कः ?
(ख) सप्ताहस्य कतमः दिवसः रविवासरः अस्ति ?
(ग) सप्ताहस्य षष्ठः दिवसः कः ?
(घ) सप्ताहस्य कतमः दिवसः शनिवासरः अस्ति ?
(ङ) सप्ताहस्य अन्तिमः दिवसः कः अस्ति ?

ANSWER उत्तर

(क) रविवासरः
Sunday · रविवार
p. 110 — "प्रथमः दिवसः – रविवासरः"

(ख) प्रथमः
The first day · पहला
p. 110 — "प्रथमः दिवसः – रविवासरः"

(ग) शुक्रवासरः
Friday · शुक्रवार
p. 110 — "षष्ठः दिवसः – शुक्रवासरः"

(घ) सप्तमः
The seventh day · सातवाँ
p. 110 — "सप्तमः दिवसः – शनिवासरः"

(ङ) शनिवासरः
Saturday · शनिवार (the seventh and last day · सातवाँ व अन्तिम दिन)
p. 110 — "सप्तमः दिवसः – शनिवासरः"

(क) रविवासरः • (ख) प्रथमः • (ग) शुक्रवासरः • (घ) सप्तमः • (ङ) शनिवासरः

NCERT Archive

QUESTION 5 प्रश्न 5

५. वाटिकां दृष्ट्वा प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखन्तु—

भारतीय-द्वादशमासाः

(क) मासेषु पञ्चमः मासः कः ?

(ख) मार्गशीर्षः कतमः मासः अस्ति ?

(ग) मासेषु दशमः मासः कः ?

(घ) कार्त्तिकः कतमः मासः अस्ति ?

(ङ) मासेषु अन्तिमः मासः कः ?

ANSWER उत्तर

(क) श्रावणः
Shravana · the fifth month
p. 110 — garden chart order: चैत्रः १, वैशाखः २, ज्येष्ठः ३, आषाढः ४, श्रावणः ५

(ख) नवमः
The ninth month · नौवाँ महीना
p. 110 — chart: …आश्विनः ७, कार्तिकः ८, मार्गशीर्षः ९

(ग) पौषः
Pausha · the tenth month
p. 110 — chart: मार्गशीर्षः ९, पौषः १०

(घ) अष्टमः
The eighth month · आठवाँ महीना
p. 110 — chart: आश्विनः ७, कार्तिकः ८

(ङ) फाल्गुनः
Phalguna · the twelfth and last month
p. 110 — chart: माघः ११, फाल्गुनः १२

Order of the months in the chart: १ चैत्रः · २ वैशाखः · ३ ज्येष्ठः · ४ आषाढः · ५ श्रावणः · ६ भाद्रपदः · ७ आश्विनः · ८ कार्तिकः · ९ मार्गशीर्षः · १० पौषः · ११ माघः · १२ फाल्गुनः

QUESTION 6 प्रश्न 6

६. मञ्जूषां पश्यन्तु, उत्तरं लिखन्तु—

आङ्ग्लमासाः

जनवरी-मासः | फरवरी-मासः | मार्च-मासः | अप्रैल-मासः | मै-मासः | जून-मासः | जुलै-मासः | अगस्त-मासः | सितम्बर-मासः | अक्तूबर-मासः | नवम्बर-मासः | दिसम्बर-मासः

(क) आङ्ग्लमासेषु दशमः मासः .....

(ख) फरवरीमासः ..... मासः अस्ति ।

(ग) आङ्ग्लमासेषु अष्टमः मासः .....

(घ) सितम्बरमासः ..... मासः अस्ति ।

(ङ) आङ्ग्लमासेषु अन्तिमः मासः .....

ANSWER उत्तर

(क) आङ्ग्लमासेषु दशमः मासः **अक्तूबर-मासः**
October · अक्तूबर
p. 111 — signboards in order: जनवरी १, फरवरी २, … सितम्बर ९, अक्तूबर १०

(ख) फरवरीमासः **द्वितीयः** मासः अस्ति ।
February is the second month. · फरवरी दूसरा महीना है।
p. 111 — signboards: जनवरी-मासः १, फरवरी-मासः २

(ग) आङ्ग्लमासेषु अष्टमः मासः **अगस्त-मासः**
August · अगस्त
p. 111 — signboards: जुलै ७, अगस्त ८

(घ) सितम्बरमासः **नवमः** मासः अस्ति ।
September is the ninth month. · सितम्बर नौवाँ महीना है।
p. 111 — signboards: अगस्त ८, सितम्बर ९

(ङ) आङ्ग्लमासेषु अन्तिमः मासः **दिसम्बर-मासः**
December · दिसम्बर
p. 111 — signboards: नवम्बर ११, दिसम्बर १२

(क) अक्तूबर-मासः · (ख) द्वितीयः · (ग) अगस्त-मासः · (घ) नवमः · (ङ) दिसम्बर-मासः

QUESTION 7 प्रश्न 7

७. अधोलिखिते गद्यांशे अङ्कानां स्थाने संख्यावाचकशब्दान् लिखन्तु—

यथा – (१) पाठशाला – **एका पाठशाला**

..... (१) पाठशाला अस्ति । तत्र ..... (३) अध्यापकाः सन्ति । साहित्यकक्षायां ..... (२०) छात्राः सन्ति । एकस्मिन् दिने ..... (१) निरीक्षकः आगतवान् । तस्मिन् दिने साहित्यकक्षायां ..... (१५) छात्राः उपस्थिताः । ..... (५) अनुपस्थिताः । निरीक्षकः ..... (१०) शब्दान् लेखितुम् उक्तवान् । ..... (२) छात्रौ ..... (७) शब्दान् सम्यक् लिखितवन्तौ । ..... (१) छात्रः सर्वान् अपि ..... (१०) शब्दान् सम्यक् लिखितवान् । अवशिष्टाः ..... (१२) छात्राः ..... (९) शब्दान् सम्यक् लिखितवन्तः ।

ANSWER उत्तर

(१) **एका** (पाठशाला)
Given in the book as the example · पुस्तक में उदाहरण के रूप में दिया है
p. 111 — "(१) पाठशाला – एका पाठशाला"

(३) **त्रयः** अध्यापकाः
Three teachers · तीन अध्यापक — पुंलिङ्ग (masculine) form of ३
Table p. 114 — ३ : त्रयः (पुं.) · तिस्रः (स्त्री.) · त्रीणि (नपुं.)

(२०) **विंशतिः** छात्राः
Twenty students · बीस छात्र
Table p. 113 — २० : विंशतिः

(१) **एकः** निरीक्षकः
One inspector · एक निरीक्षक — masculine
Table p. 114 — १ : एकः (पुं.) · एका (स्त्री.) · एकम् (नपुं.)

(१५) **पञ्चदश** छात्राः
Fifteen students · पन्द्रह छात्र
Table p. 113 — १५ : पञ्चदश

(५) **पञ्च** अनुपस्थिताः
Five absent · पाँच अनुपस्थित
p. 114 — "पञ्चतः आरभ्य संख्याशब्दानां त्रिषु लिङ्गेषु समानरूपाणि भवन्ति ।"

(१०) **दश** शब्दान्
Ten words · दस शब्द
Table p. 113 — १० : दश

(२) **द्वौ** छात्रौ
Two students · दो छात्र — masculine form of २
Table p. 114 — २ : द्वौ (पुं.) · द्वे (स्त्री.) · द्वे (नपुं.)

(७) **सप्त** शब्दान्
Seven words · सात शब्द
Table p. 113 — ७ : सप्त

(१) **एकः** छात्रः
One student · एक छात्र — masculine
Table p. 114 — १ : एकः

(१०) **दश** शब्दान्
Ten words · दस शब्द
Table p. 113 — १० : दश

(१२) **द्वादश** छात्राः
Twelve students · बारह छात्र
Table p. 113 — १२ : द्वादश

(९) **नव** शब्दान्
Nine words · नौ शब्द
Table p. 113 — ९ : नव

एका पाठशाला अस्ति । तत्र त्रयः अध्यापकाः सन्ति । साहित्यकक्षायां विंशतिः छात्राः सन्ति । एकस्मिन् दिने एकः निरीक्षकः आगतवान् । तस्मिन् दिने साहित्यकक्षायां पञ्चदश छात्राः उपस्थिताः । पञ्च अनुपस्थिताः । निरीक्षकः दश शब्दान् लेखितुम् उक्तवान् । द्वौ छात्रौ सप्त शब्दान् सम्यक् लिखितवन्तौ । एकः छात्रः सर्वान् अपि दश शब्दान् सम्यक् लिखितवान् । अवशिष्टाः द्वादश छात्राः नव शब्दान् सम्यक् लिखितवन्तः ।

Check: 15 present + 5 absent = 20 students · 2 + 1 + 12 = 15 present students ✔ · १५ उपस्थित + ५ अनुपस्थित = २० छात्र ✔

YV

CLASS 7 SANSKRIT · DEEPAKAM · CHAPTER 10

योग्यताविस्तरः

Solutions · 1 activity · समाधान · १ क्रियाकलाप

QUESTION 3 प्रश्न 3

३. सङ्कटनाशनं श्रीगणेशस्तोत्रं पठन्तु गायन्तु च ।

प्रणम्य शिरसा देवं गौरीपुत्रं विनायकम् ॥
भक्तावासं स्मरेन्नित्यमायुःकामार्थसिद्धये ॥१॥
प्रथमं वक्रतुण्डं च एकदन्तं द्वितीयकम् ॥
तृतीयं कृष्णपिङ्गाक्षं गजवक्त्रं चतुर्थकम् ॥२॥
लम्बोदरं पञ्चमं च षष्ठं विकटमेव च ॥
सप्तमं विघ्नराजेन्द्रं धूम्रवर्णं तथाष्टमम् ॥३॥
नवमं भालचन्द्रं च दशमं तु विनायकम् ।
एकादशं गणपतिं द्वादशं तु गजाननम् ॥४॥

ANSWER उत्तर

✓ Recite and sing the stotra aloud, with the correct pause at each ॥ .

Reading / singing activity — no written answer is required. Ordinal words used in the stotra (in red in the book) are listed below.

हिन्दी : स्तोत्र को शुद्ध उच्चारण के साथ पढ़ें और गाएँ। यह मौखिक गतिविधि है, इसमें लिखित उत्तर नहीं है।

p. 114 — “सङ्कटनाशनं श्रीगणेशस्तोत्रं पठन्तु गायन्तु च ।”

१-४ प्रथमं – वक्रतुण्डम् · द्वितीयकम् – एकदन्तम् · तृतीयं – कृष्णपिङ्गाक्षम् · चतुर्थकम् – गजवक्त्रम्

p. 114 — verse २

५-८ पञ्चमं – लम्बोदरम् · षष्ठं – विकटम् · सप्तमं – विघ्नराजेन्द्रम् · अष्टमम् – धूम्रवर्णम्

p. 114 — verse ३

९-१२ नवमं – भालचन्द्रम् · दशमं – विनायकम् · एकादशं – गणपतिम् · द्वादशं – गजाननम्

p. 114 — verse ४

PR

CLASS 7 SANSKRIT · DEEPAKAM · CHAPTER 10

परियोजनाकार्यम्

Solutions · 2 questions · समाधान · २ प्रश्न

QUESTION 1 प्रश्न 1

१. पाठ्यपुस्तकस्य पाठानुक्रमणिकां दृष्ट्वा प्रथमपाठतः दशमपाठपर्यन्तं पूरणप्रत्ययान्तशब्दैः क्रमशः पाठानां नामानि लिखन्तु ।

ANSWER उत्तर

१ **प्रथमः** पाठः
Lesson 1 — title: see the textbook Contents (अनुक्रमणिका)

२ **द्वितीयः** पाठः
Lesson 2 — title: see the textbook Contents (अनुक्रमणिका)

३ **तृतीयः** पाठः
Lesson 3 — title: see the textbook Contents (अनुक्रमणिका)

४ **चतुर्थः** पाठः
Lesson 4 — title: see the textbook Contents (अनुक्रमणिका)

५ **पञ्चमः** पाठः
Lesson 5 — title: see the textbook Contents (अनुक्रमणिका)

६ **षष्ठः** पाठः
Lesson 6 — title: see the textbook Contents (अनुक्रमणिका)

७ **सप्तमः** पाठः
Lesson 7 — title: see the textbook Contents (अनुक्रमणिका)

८ **अष्टमः** पाठः
Lesson 8 — title: see the textbook Contents (अनुक्रमणिका)

९ **नवमः** पाठः
Lesson 9 — title: see the textbook Contents (अनुक्रमणिका)

१० **दशमः पाठः — दशमः कः ?**

Lesson 10 — "Who is the tenth?" · दसवाँ पाठ

p. 104 — "दशमः पाठः · दशमः कः ?"

The ordinal words (पूरणशब्दाः) are from the table on p. 112. Titles of lessons 1–9 are printed on the Contents page of the textbook, which is not part of this chapter file — copy them from there in the same order.

हिन्दी : पूरणवाचक शब्द पृ. 112 की सारणी से लिए गए हैं। पाठ १–९ के नाम पाठ्यपुस्तक की अनुक्रमणिका में दिए हैं, वहाँ से क्रम से लिखें।

QUESTION 2 प्रश्न 2

२. सारिण्यां विद्यमानानां संख्यापदानाम् अभ्यासं कुर्वन्तु ।

संख्या	पुंलिङ्गम्	स्त्रीलिङ्गम्	नपुंसकलिङ्गम्
१	एकः	एका	एकम्
२	द्वौ	द्वे	द्वे
३	त्रयः	तिस्रः	त्रीणि
४	चत्वारः	चतस्रः	चत्वारि
५	पञ्च	पञ्च	पञ्च

पञ्चतः आरभ्य संख्याशब्दानां त्रिषु लिङ्गेषु समानरूपाणि भवन्ति ।

ANSWER उत्तर

✓ Read the table aloud row by row and learn the three gender forms of १–४.

Practice activity — the table itself is the model. · अभ्यास-कार्य — सारणी ही आदर्श है।

हिन्दी : सारणी को पंक्ति-दर-पंक्ति पढ़ें और १ से ४ के तीनों लिङ्गों के रूप याद करें।

p. 114 — table "संख्या · पुंलिङ्गम् · स्त्रीलिङ्गम् · नपुंसकलिङ्गम्"

१–४ The form changes with gender: एकः / एका / एकम् · द्वौ / द्वे / द्वे · त्रयः / तिस्रः / त्रीणि · चत्वारः / चतस्रः / चत्वारि

p. 114 — table

५ → From पञ्च (५) onwards the number-word is the same in all three genders.

हिन्दी : पाँच से आगे संख्यावाची शब्द तीनों लिङ्गों में एक-जैसे रहते हैं।

p. 114 — "पञ्चतः आरभ्य संख्याशब्दानां त्रिषु लिङ्गेषु समानरूपाणि भवन्ति।"